

ГЛОВО

№ 5 (92) вересень – жовтень 2022 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

ПОШАНУВАННЯ АНДРІЯ РОЗУМОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАПОВІДНИКОМ «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ»

**Юлія
ФУРЦОВА**

завідувач відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Сьогодні в умовах важкого протистояння російській агресії популяризація видатних діячів України, життя яких пов'язане з Батурином, є важливою складовою у діяльності Національного заповідника «Гетьманська столиця».

Колектив нашого заповідника системно вивчає, досліджує та знайомить широкий загал із життям та діяльністю Андрія Розумовського. Його особисте життя, дипломатична та меценатська діяльність до сьогодні не ставали предметом науково-популярного та експозиційного висвітлення в Україні жодного разу. Зауважимо ж, що російська держава продовжує представляти Андрія Розумовського виключно як російського політика.

У 2022 році відзначається 270-та річниця від дня народження Андрія Розумовського. Ця дата стала поштовхом для активізації роботи на пошанування та популяризації Андрія Розумовського, як сина українського гетьмана, українця за походженням.

Особлива сторінка його життя пов'язана з містом Батурином. Тому заходи з вшанування відбувалися в його палаці в Батурині, що доволі символічно, адже упродовж 33 років свого життя він був власником палацу. Важливою змістовною частиною заходів було мистецтво і музика, що підкреслювало роль Андрія у цій царині.

У І кварталі 2022 р. ми організували і провели дитячий творчий конкурс «РО-ЗУМ-fest». Юні талановиті українці за допомогою свого творчого бачення розкрили життєвий шлях Андрія Розу-

мовського, зокрема, його зв'язок з Батурином та внесок у світову музичну спадщину.

У День Європи, спільно з Глухівською школою мистецтв ім. Максима Березовського, було організовано та проведено онлайн-захід «Славу примножуємо справами». Діти виконували твори М. Березовського, Д. Бортнянського, Й. Баха, Л. Бетховена. Саме ці музичні композиції - доказ, що український культурний простір нерозривно пов'язаний з європейським, і що вагомою заслугою у цьому був внесок родини Розумовських.

Ключовим у справі популяризації імені Андрія Розумовського є проведення щорічного обласного музичного фестивалю-конкурсу імені Андрія Розумовського, який був заснований у 2012 році за ініціативи Національного заповідника «Гетьманська столиця». Так, завдячуючи саме Андрію Розумовському, кожного жовтня гетьманський Батурин стає музичним осередком та прославляє родину Розумовських.

Цьогоріч, попри воєнний стан та всі труднощі підготовки музичних виступів, участь у XI фестивалю-конкурсі взяли 25 юних талантів з музичних закладів Чернігівської та Сумської областей.

Головною подією у відзначенні ювілею Андрія Розумовського став культурно-просвітницький захід «Андрій Розумовський: роль сина Гетьмана України у становленні Віденської класичної школи», де і відбулося оголошення результатів XI Обласного музичного фестивалю-конкурсу молодих виконавців імені Андрія Розу-

Важливою складовою заходу стала презентація онлайн-виставки «Спадок Андрія Розумовського в архівах Європи», на якій вперше були представлені унікальні експонати із зібрань провідних наукових та культурно-освітніх європейських інституцій, зокрема з: ської національної бібліотеки, Архіву Товариства друзів музики у Відні, Британського та Віденського музеїв.

Портрет Андрія Розумовського.
Художник А. Рослін, 1776р.

Окрім культурно-мистецьких заходів та творчих конкурсів, увага наших істориків була зосереджена на науковій та пошуковій роботі. Результатом такої діяльності стали наукові напрацювання та відповідно фахові публікації як в українських, так і в закордонних виданнях.

Значна увага була приділена і просвітництву через онлайн-спілкування: популярності набула розроблена істориками онлайн-лекція «Андрій Розумовський. Батуринські сторінки життя», у користувачів YouTube каналу Національного заповідника відео лекція «Видатні сини гетьманів України. Орлик і Розумовський».

В ювілейний від дня народження Андрія Розумовського рік констатуємо – ми змогли, попри все, віднайти невідомі експонати в архівах Європи, розробити концепцію виставки «Андрій Розумовський: роль сина Гетьмана України у становленні Віденської класичної школи», розкрити молоді таланти, відкрити для тисяч українців сина гетьмана Розумовського.

ШЛЯХ ГЕТЬМАНА ПИЛИПА ОРЛИКА

до 350-ї річниці з дня народження

Наталія ДРОБЯЗКО

заступник
завідувача відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Пилип Орлик – гетьман України, автор першої української Конституції. Він – єдиний гетьман, який народився і помер за межами України. Проте життєва дорога назавжди пов'язала його з Батурином. Тут він зустрів своє кохання, облаштував свою садибу і формував родину. Саме тут, завдяки інтелектуальним здіб

ностям, він швидко піднявся кар'єрними сходами та сформувався як визначний політичний діяч.

Понад 30 років гетьманував в еміграції, гідно представляв питання «козацької нації» на європейській арені, викликав повагу в європейській еліті. Ні доля, ні люди, ні обставини не зламали надзвичайно сильну людину, впевнену в тому, що робить. Важливо підкреслити, що в українській незалежності зусилля Пилипа Орлика складають вагомий відсоток.

У 2022 р. Україна на державному рівні відзначає 350-ту річницю з дня народження гетьмана. І тому, у період національного та духовного ствердження нашого суспільства, час гідно, ґрунтовно і всебічно розкрити славетні сто

рінки життя Пилипа Орлика. Адже його діяльність на благо України є беззаперечним прикладом мужності і єдності, віри і сили українця-патріота, і вона доречна саме зараз, коли в умовах новітнього воєнного протистояння йде боротьба за нашу Незалежність!

Основні дати життя гетьмана Пилипа Орлика допоможуть вам зрозуміти головні події його життя, масштаб діяльності, її географію. Дати подано за новим стилем та вказано сучасні назви країн. Шлях гетьмана складено за працями: Дмитришин І. «Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії» (2019); Рендюк Т. «Пилип Орлик: молдавські та румунські шляхи» (2013); Соболев В. «Его-документи епохи бароко у порівняльному контексті» (2012).

Дата	Країна	Подія
Народження. Навчання		
21 жовтня 1672 р.	Білорусь – с. Косу́та	Народився у с. Косу́та. Походив із знатної чесько-польської родини Степана Орлика та Ірини Малаховської.
1692 р.	Литва – Вільнюс	Студював у Колегіумі єзуїтів у Вільнюсі.
1682-1694 рр.	Україна – Київ	Навчався у Києво-Могилянській академії.
1694-1698 рр.		Служив консисторським писарем у канцелярії київського митрополита Варлаама Ясинського.
1698 р.	Україна – Полтава	Служив писарем полтавського полку.
Встановлення політичного діяча		
січень 1698 р.	Україна – Батурин	Уперше побував у гетьманському Батурині на вінчанні ніжинського полковника Івана Обидовського та Ганни Кочубей. У подарунок молодому подружжю написав панегірик «Гіппомен Сарматський».
23 листопада 1698 р.	Україна – Полтава	Одружився з донькою полтавського полковника Павла Герцика, Ганною. Народилася донька Анастасія.
1699-1708 рр.	Україна – Батурин	Родина Орликів переїздить у гетьманську столицю, де Пилип Орлик впевнено піднімається кар'єрними щаблями в уряді Івана Мазепи. Служить старшим військовим канцеляристом, реєнтом Війська Запорозького, а з часом – займає посаду Генерального писаря та стає довіреною особою гетьмана Івана Мазепи. У родині Орликів народилися 2 сини: Григорій (1702 р.), Михайло (1704 р.) та донька Варвара (1707 р.).
1708-1709 рр.	Україна – Батурин, Полтава	Батуринська трагедія та Полтавська битва змінили життя родини Орликів. Разом із гетьманом Іваном Мазепою вони емігрували за кордон.
Гетьманство. Тернистий шлях еміграції		
16 квітня 1710 р.	Молдова – Бендери.	На козацькій раді Пилипа Орлика обрали гетьманом в еміграції. Він проголосив «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».
23 січня 1711 р.	Брід Кайр на р. Дніпро (нині Нікопольський р-н, Дніпропетровська обл.)	Уклав Кайрський договір між Гетьманщиною, представленою еміграційним урядом, та Кримським ханством щодо вічної дружби, братерства та нерозривного військового союзу.
січень – березень 1711 р.	Молдова – Бендери	4-тисячний загін запорожців Костя Гордієнка та емігрантів-добровольців на чолі з Пилипом Орликом виступили з Бендер на територію Правобережної України. Їх шлях пролягав через сучасні українські міста: Черкаси, Канів, Корсунь, Немирів, Мошни, Біла Церква. Похід був невдалим.

1711 – 1714 рр.	Румунія – Ясси	Пилип Орлик з родиною і «мазепинцями» мешкали у Яссах, займалися пошуком можливих шляхів для вирішення українських питань. У Бендерах у гетьманській родині народилося двоє дітей: Яків (1711 р.) та Марта (1713 р.).
1714 – 1715 рр.	Румунія, Німеччина	На запрошення короля Карла XII родина Орликів вирушила до Швеції. При кожній вдалій нагоді український гетьман порушував питання «козацької нації», дізнавався про політичні, дипломатичні та військові новини, шукав підтримки.
1715 – 1720 рр.	Швеція – Крістіанстад, Стокгольм	Разом із родиною мешкали у Швеції. Старший син Григорій навчався у Лундському університеті. Смерть шведського короля (1718 р.) послабила визвольну боротьбу Пилипа Орлика. Постійні переслідування московитів, змусили їх покинути Швецію і шукати безпечнішого місця. У Швеції у гетьманській родині народилося дві доньки: Марина (1715 р.) та Катерина (1718 р.).
1720 – 1721 рр.	Польща – Краків	Знайшов свого родича барона Орлика та заради безпеки залишив дружину з дітьми у одному з монастирів, а сам з сином Михайлом рушив далі.
березень-травень 1722 р.	Україна – Хотин	Домовився про аудієнцію з великим візиром Хотинської фортеці Абдіпашою та отримав дозвіл на переїзд до Стамбулу.
травень – червень 1722 р.	Молдова – Ясси Румунія – Галац	З метою вирішення державницьких та особистих інтересів зустрівся з господарем Молдови Міхаєм Раковіце та з українськими емігрантами, які й далі тут проживали. Відвідував могилу гетьмана Івана Мазепи.
листопад 1722 р. – лютий 1734 р.	Греція – Салоніки	Пилип Орлик із сином Михайлом перебував під захистом Османської імперії в Салоніках за правління султана Ахмеда III (1703-1730 рр.). Султан прийняв українського гетьмана під свій протекторат, забезпечив його тривале перебування та надійну охорону. Гетьман у міру своїх сил та можливостей боровся за звільнення української землі, вів дипломатичне листування з європейськими правителями, листувався з родиною та мріяв про повернення в Україну. Перебуваючи у Салоніках, працював над «Діаріушем».
квітень 1734 р. – травень 1742 р.	Молдова, Румунія – Каушани, Бендери, Ясси	Пилип Орлик остаточно облаштувався у молдовського князя Константина Маврокордату та продовжив невтомну боротьбу за українську незалежність. Біля гетьмана почали гуртуватися його старі друзі та однодумці (понад 2 тис. козаків).
26 травня 1742 р.	Румунія – Ясси	Помер. Похований у кафедральному соборі Яської митрополії. Могила не збереглася.

ПІСЛЯ СТА

Павло Похилько, учасник Міжнародного онлайн-вебінару «Пилип Орлик. Шлях гетьмана» до 350-ї річниці від дня народження»: «Надсилаю вірші, написані під враженням рашистської навали. Я мешкаю на тимчасово окупованій території Запорізької області».

Сто днів війни давно уже минули,
Сто днів звитяги, поту, крові й сліз.
Не варто думати, що ми про все забули,
Відколи враг до нас підступно й підло вліз.

Ми пам'ятаємо про Бучу й Маріуполь.
Ізюм, Херсон, ми з вами повсякчас!
Нас ворогам ніколи не здобути!
Святої перемоги прийде ще час!

Хай наші воїни тримають міцно зброю,
А трударі міцний нехай гартують тил.

На окупованій землі не буде ворогам спокою!
Всі разом перемелемо рашистів ми на пил!

У відчай нам не варто упадати.
Цього від нас не діждеться вражина.
На нас надії покладає Україна-мати.
Ми перед ворогом не станем на коліна.

Ми перемоги час щоденно наближаєм
(Хто як уміє, в цьому наша сила!).
Свободу й волю усі разом захищаєм,
А ворогам готуємо ганебну могилу!!!

ПОЖЕЖНА СПРАВА В БАТУРИНІ

**Ірина
ПАЛАМАРЮК**

науковий
співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Пожежі завжди завдають значних матеріальних втрат, а інколи й забирають людські життя. Упродовж своєї історії Батурин не раз потерпав від пожеж. Відомості про них ми знаходимо в археологічних звітах, архівних документах, періодичній пресі тощо.

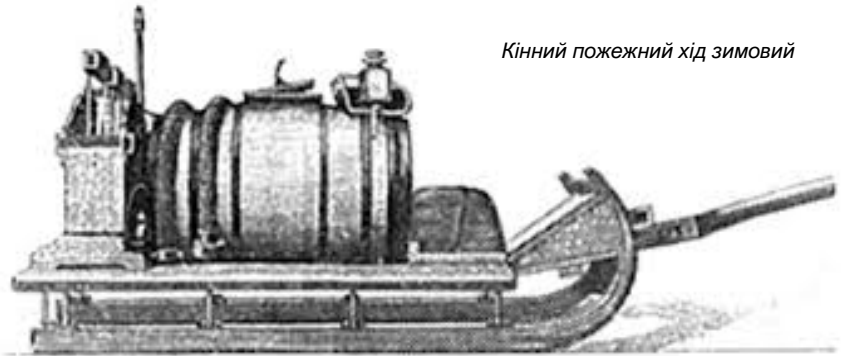
Гасінням пожеж в містах та селах України багато століть займалося саме населення. Спочатку це було як взаємодопомога, а пізніше – в порядку натуральної пожежної повинності. При першій звістці про пожежу жителі були зобов'язані бігти до її місця з особистим інвентарем. Та користі з того було небагато, бо рядове населення не було навчене прийомам гасіння. Наприкінці XVIII ст. назріла потреба у скасуванні пожежної повинності та створенні професійних пожежних команд. Такі команди з'явилися в Україні на початку XIX ст., проте свого поширення вони набувають лише в його другій половині.

По зібраним свідченням графа А. Шереметьєва для пожежної виставки у Санкт-Петербурзі в 1892 р., у Чернігівській губернії для боротьби з пожежами команди вогнеборців розміщувалися при заводах – Шосткінському пороховому, Носівському цукровому та Верківському винокурному, при якому була

Сосниці на той час існувала вже більше 100 років.

Та разом з тим, типовою була ситуація, коли пожежні обози були відсутні взагалі. У Батурині контракт на утримання коней пожежного обозу укладався самими жителями на період з травня по жовтень: «Селяне м. Батурина, а також і з інших сіл, щороку наймають на 5 літніх місяців т. зв. «пунктовщика», який мусить держати наготові коні для пожежного струменту». В інший час гасіння пожеж покладалося на самих жителів: «Якщо ж траплялась пожежа, то

І навіть за наявності певних проти-пожежних засобів, люди були безсилі перед стихією: «Пожежі у нас тушаться та спиняються більше самими селянами, бо пожежний струмент прибуває звичайно тоді, як усе вже уцухне та залишиться самий тільки попільець. Коні на пункті ні до чого не придатні: падають під бочками і підводяться тільки за поміччю людей, що траплялось вже не раз. Вони вельми старі і позабавані, – та й на ціну не досить коштовні, 5-10 руб. Пунктовщик грошики бере, а об тім, щоб купити гарних коней, і думки не має»,

Кінний пожежний хід зимовий

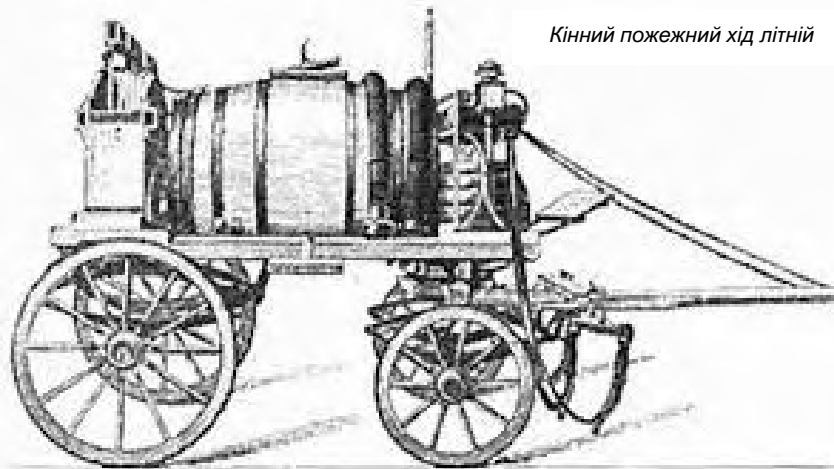
пожежний струмент ніколи, за браком пунктовщика, не вивозився». Так сталося у 1907 р., коли в одному з районів Батурина – Мохновці – вночі згоріли два двори: «Розумеється, гасити вогню було нічим. Позбігались старости, поліцаї та селяне, подивились - подивились, та з тім і порозходились собі по домівках, а пожежний струмент зовсім не вивозився. Носити ж відрами воду з р. Сейму, бо в Батурині колодязів мало, щоб гасить пожежі, хто ж захоче?».

Тож попри те, що така «пожежна команда» працювала в містечку, не завжди вона допомагала при виникненні пожеж.

«пожежне знаряддя там зовсім ні до чого і ніхто не подбає, щоб хоч посправляти його, коли нема за що поновити». Такі публікації можемо зустріти у газетах «Рада», «Киевлянин», «Чернігівське слово» тощо. Наголосимо, що і через чверть століття, за радянських часів, ситуація не змінилася: «В даний час у Батуринському районі почалася пора пожеж. Майже щодня видно заграву з усіх боків. Причиною цього лиха є відсутність як у самому Батурині, так і в найближчих селах обладнаних пожежних обозів».

Аналізуючи публікації про пожежі у Батурині, помітно, що майже половина пожеж у містечку траплялась через підпали. Пожежі по необережності також мали місце: «пожежа сталась з того, що одна молодиця, як золила білизну, висипала з жаром попіль у хлівці», «два хлопчакі, Кузьма Ситник 9 років та Афанасій Новохацький 6 років, залізли до хліва селянина Луки Новохацького, розклали багаття та почали пекти яйця і курити папіроси», «у клуні троє дітей селянина Степана Рося, який також постраждав, надумали пекти груші» тощо. Є дані і про займання через несправність димохідних труб: «пожежа почалася від того, що загорілась сажа у димовій трубі», «пожежа почалася з горища хати через те, що на хаті був несправний димар».

Сьогодні людство знає, як локалізувати та гасити пожежі і використовує для цього найсучасніші та найефективніші засоби. Професійна пожежна команда, що оберігає спокійний сон жителів Батуринської ОТГ, діє в Батурині з 1973р.

Кінний пожежний хід літній

навіть парова пожежна машина. Але ці команди не виїжджали за територію заводів. Також у всіх повітових містах та деяких містечках працювали професійні пожежники. Що цікаво, лише у Чернігові, Конотопі та Стародубі команди мали фірмові уніформи. А пожежна команда

Наприклад, у липні 1903 р. у Батурині згоріло 10 дворів через те, що «все доросле населення містечка включно з кіннями пожежного обозу знаходилися у полі, тушити пожежу було нікому і нічим...».

ПРО ПРИЧИНИ ПОБУДОВИ КОНОТОПСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Юрій СИТИЙ

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська столиця»

Свідчення про осадження Конотопа можна знайти у монографії історика Петра Кулаковського, присвяченій періоду перебування Чернігово-Сіверщини у складі Речі Посполитої. У 1629 р., з метою подальшого переселення в урочище Конотоп, осадчі скликали поселенців до Батурина. Активне освоєння новопрієднаних земель і будівництво на них фортеці сприяли укріпленню східних крес Речі Посполитої.

Межиріччя Ромна та Сейму знаходиться у північній частині Лісостепу. У давньоруський час воно було природним «коридором» для руху кочових народів на території давньоруських князівств. Історик Борис Рибаків називав городище літописного Виря (розташоване на схід від Конотопського городища) «воротами» Чернігівського князівства. Цими «воротами» неодноразово користувалися половці, а у мирний час цей шлях використовувався для торгівлі.

За доби Середньовіччя починає формуватися й інша сухопутна дорога – з Суллуя у північному напрямку, на Новгород Сіверський. Вона проходила через

літописне місто Ромен, городища у Липовому, Грицевці, Гайвороні, Великому Самборі, Шевченковому в район сучасного Конотопа. Саме тому у ті часи на лівому березі р. Єзуч було збудоване невелике городище. Воно виникло на місці, утвореному берегом річки та лівим берегом рівчачка, що розрізав терасу навпроти впадіння річки з назвою Конотопка. Власне, назва цієї річки, на думку краєзнавців, і дала назву першому укріпленню, а згодом і місту. Як правило, давньоруські укріплення, що споруджувалися на мисах, мали з напільного, не захищеного природними перешкодами боку, півкруглий у плані вал.

За польської колонізації на відвойованих у Московського царства територіях населені пункти виникали в першу чергу на старих городищах. Так відбулося у випадку заснування Ніжина, Батурина, Борзни, Івангорода. Дослідження у Батурині, на городищі давньоруського часу в ур. Цитадель дозволяють стверджувати, що польська адміністрація встановила перші укріплення по верхівці старого валу. Це було найпростіше рішення, яке не вимагало значних затрат часу, ресурсів та великої кількості робочих рук.

Після виникнення Батурина (1625 р.) з'явилася потреба прикрити підступи до нього. Тому польська адміністрація спрямувала свій погляд за 25 км на схід від

Батурина. Після подій Смоленської війни і підписання Полянівського договору у 1634 р. постало питання розмежування спірних територій між Річчю Посполитою та Московським царством. Це питання простіше вирішуватися при наявності укріплених населених пунктів і, відповідно, військових гарнізонів. Тому на старому «Конотопському» городищі були відновлені укріплення і з'явилася певна кількість військового контингенту, здатного відстоювати інтереси польської шляхти на цих спірних землях. Наявність укріплення у Конотопі під час роботи комісії по розмежуванню кордонів вже вивела територію нижньої течії р. Єзуч з кола спірних питань.

Вірогідно, перші укріплення XVII ст. у Конотопі також не змінювали форму старого городища і обходилися встановленням простих елементів оборони по напрямку старого валу. Розташування старого давньоруського городища в місці перетину шляхів південь–північ та захід–схід (природні умови принципово не змінилися за 500 років) дозволяло і польському гарнізону контролювати старі шляхи. Дороги після заснування нових міст та фортець дещо розгалузилися, але основні маршрути доріг в цілому не змінилися. У XVII ст. через Конотоп проходили два важливі шляхи: з Батурина у Путивль та з Ромнів у Глухів.

ЖОРНО — СИМВОЛ ЖЕРТОВНОСТІ ТА НЕЗНИЩЕННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Надія ПРОКОПЕНКО

молодший науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська столиця»

Заповідник «Гетьманська столиця» має у своїй колекції 23 цілих і 5 фрагментів жорен від водяних та ручних млинів, які є беззаперечним доказом розвитку та розквіту млинарства на території Батурина у XVII-XX ст.

Від XVII ст. у Батурині мешкала значна кількість хліборобів та мірошників. Страшні часи сталінських репресій, голодоморів, колективізації зламали мільйони українських доль. Не оминула така участь і батуринські родини хліборобів та мірошників. Потужний млинарський комплекс перейшов до колгоспів, а ті власники, які противились дарувати важкою працею набуті статки, взагалі втратили їх, бо безжална тоталітарна машина їх нещадно нищила.

Наша розповідь про жорно та долю батуринської родини мірошника Івана Короля. До заповідника жорно передала жителька Батурина, правнучка І. Короля,

Світлана Хармак у 2012 р. Жорно датується кінцем XVII ст. Воно виготовлене з льодянистого піщаника, має розмір 1,5 м у діаметрі та вагу близько 400 кг. Зі слів С. Хармак, жорно довгий час використовувалося на водяному млині, що знаходився у районі Батурина «На Машині», по вул. Набережній, 97. Ним володів прадід Світлани. Родина Королів постраждала у 1929 р. від рук радянського тоталітарного режиму. Прикриваючись грабницьким законами, комунари спалили будинок, відібрали та зруйнували водяний млин родини. Дружину Мотрону розстріляли, а господаря будинку вислали до Сибіру. На згарищі залишилася старенька бабуся із малолітніми онуками: Ганною, Ігнатом, Поліною, Євдокією. Вони тривалий час проживали у землянці. Але голод та холод змусили старшу доньку, Ганну, йти працювати у колгосп – щоб врятувати життя собі та рідним. Жорно від водяного млина, як світлу пам'ять про батьків та надію відновити родинний промисел, Ганна Король зберегла. Дівчина вийшла заміж, разом з своїм чоловіком, Іваном Мізем, побудували садибу, тяжко працювали, виховали 9 дітей. А жорно, мабуть, як символ сили духу, як пам'ять про родину впродовж усього життя було поруч з Ганною.

Сьогодні жорно є частиною експозиції Музейного комплексу «Козацький

двір» заповідника «Гетьманська столиця». Воно є свідком минувшини, доказом працьовитості й жертовності наших пращурів, символом незнищенності українського народу, оберегом, який нагадує нам чіі ми нащадки й якою ціною нам дісталась наша земля та незалежність.

Жорно батуринського водяного млина, XVII ст. Фото 2022 р.

СЕРГІЙ НЕЧИПОРЕНКО — КОРИФЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ТКАЦТВА

**Людмила
БІЛОУС**

зберігач фондів
НКЗ «Гетьманська
столиця»

19 жовтня виповнилося 100 років від дня народження нашого земляка, народного художника України Сергія Григоровича Нечипоренка – митця, корифея українського художнього ткацтва другої половини ХХ століття.

Життєвий шлях Сергія Григоровича тісно пов'язаний із Батурином. Народився він у 1922 р. на Чернігівщині в селі Пролетарському (нині – Поліське Новгород-Сіверського району). Після 7 класів сільської школи навчався у Кролевецькому художньо-промислового технікумі за спеціальністю художник-технолог декоративних тканин. Під час Другої Світової війни був учасником бойових дій. З 1950 р. працював викладачем у Київському училищі прикладного мистецтва та паралельно підвищував свій професійний рівень у Всесоюзному інституті текстильної та легкої промисловості. Згодом отримав посаду начальника відділу ткацтва та килимарства при Науково-дослідному інституті художньої промисловості при Академії

архітектури України. До останніх днів свого життя працював у Київському інституті декоративно-прикладного мистецтва та дизайну імені Михайла Бойчука, ділився навичками своєї ткацької майстерності зі студентами та видавав власним коштом посібники та іншу методичну літературу. Пішов із життя український митець 5 грудня 2014 р.

Вагомий внесок Сергій Григорович зробив в одну із галузей декоративно-прикладного мистецтва – художній текстиль. У своїй творчості він уміло поєднав індивідуальне бачення, талант і знання народних традицій. Опрацювавши художню спадщину минулого, він оживив традиційні народні орнаменти на рушниках, плахтах, килимах, що широко застосовувалися в оздобленні інтер'єрів. Його багаторічний доробок налічує понад 2000 мистецьких композицій художнього ткацтва, які зберігаються в музеях України та зарубіжжя. Високі творчі здобутки нашого земляка стали у 2001 р. підставою для представлення до державної нагороди України – ордену «За заслуги».

Знайомство Сергія Григоровича із заповідником «Гетьманська столиця» відбулося восени 2006 р., коли він приїхав до Батурина, аби глибше пізнати історію рідного краю та відвідати музей у Будинку генерального судді Василя Кочубея. Цей візит став початком щирої дружби та плідної співпраці митця і нашого закладу. Того ж року він передав до фондової колекції заповід-

ника понад 80 предметів побуту із своєї батьківської хати. Деякі з них – виготовлені власноруч членами родини Нечипоренків. У 2008 р. Сергій Григорович створив хоругву у стилі кролевецького ткацтва з написом: «Батурину. Ми були, ми є, ми будемо», яку у 2010 р. подарував до фондового зібрання. Продовженням співпраці з митцем стали передані заповіднику у 2013 р. його власні роботи: рушники, плаhti, декоративні тканини, скатертини, панно, настільники, килими, проекти, що мають велику історичну та культурну цінність. На сьогодні у фондовій колекції закладу зберігається 81 одиниця зразків творчого доробку майстра.

З 23 жовтня по 23 листопада 2012 р. у Чернігівському обласному художньому музеї імені Григорія Галагана за тісної співпраці з Національним історико-культурним заповідником «Гетьманська столиця», з нагоди 90-річчя від дня народження Сергія Григоровича Нечипоренка пройшла виставка авторських робіт «Обереги митця». Мистецькі твори з фондової колекції заповідника лягли в основу підготованої виставки «Перебираючи літа», яка експонувалася у Національному історико-культурному заповіднику «Качанівка» у 2015-2016 рр. та в Обласному історико-меморіальному музеї-заповіднику Пантелеймона Куліша «Ганнина Пустинь» у 2016-2017 рр.

Окремі зразки творів Сергія Нечипоренка залучалися до численних виставок і у стінах музеїв самого заповідника. З нагоди 305 річниці Батуринської трагедії роботи художника були представлені на виставці «І вишите моє життя на ньому», що проходила у Гетьманському будинку на Цитаделі Батуринської фортеці. З нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка в палаці гетьмана України Кирила Розумовського була відкрита виставка «Вічне і живе Шевченкове слово» у рамках проведення заходу «Ох, не однаково мені», де було представлено однойменне панно-триптих майстра перебірного ткацтва Сергія Нечипоренка.

Ми пишаємося, що є зберігачами робіт геніального митця, які стали часткою національного культурного надбання України, символізують душу української нації та відіграють роль оберегу всього українського народу.

Сергій Григорович Нечипоренко у Батурині. Фото 2006 р.

ПОСТАТЬ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ «СОНЦЕ НА ЛЕМЕШІ»

**Анастасія
НИКІТИНА**

науковий
співробітник
НКЗ «Гетьманська
столиця»

Про гетьмана Кирила Розумовського ще за життя можна було почути різні, часто суперечливі думки. Інтерес до даної постаті не вщухає і донині. Нещодавно, у 2020 р., вийшов роман українського письменника Василя Іванини «Сонце на Лемеші».

У своєму романі автор головну роль відвів Наталії Розумисі, матері Олексія та Кирила. Роман розпочинається із її знайомства з майбутнім чоловіком Грицьком, їхнє весілля, народження дітей, ведення господарства тощо. Окрема лінія Олексія з'являється лише з його від'їздом до Петербурга, проте після його вінчання з імператрицею Єлизаветою Петрівною Олексій майже не згадується в творі. Кирило постає перед читачем уже 18-річним юнаком у період коронації імператриці, хоча на момент коронації Єлизавети у 1741 р. Кирилові лише 13 років.

Доволі детально автор описує закордонне навчання Кирила Розумовського, де підкреслює його надзвичайний потяг до науки «жадоба до знань, до наук... поглинула весь його вільний час», «наполегливо вивчав німецьку та латину... прямо на льоту схоплює науки». У цей період з нової сторони демонструється наставник Кирила Розумовського – Григорій Теплов, який описується дуже хитрим та намагається «вирости в очах імператриці» за допомогою успіхів свого підопічного. «І він (Г. Теплов) подумки прикидав, як красномовніше доповісти... що доклав титанічних зусиль, щоб вивести Кирила до рівня успішного студента». У подальшому Теплов не так часто згадується у творі, проте завжди автор підкреслює, що він «ворог України-Гетьманщини», постійно проявляє «зневагу до всього українського» та постійно пише імператриці скарги, що «права і вольності, дозволені Малоросії з доброти її величності... шкодять справі і їх потрібно знову ліквідувати».

Доленосною для Кирила Розумовського виявилася зустріч у Страсбурзькому університеті із Григорієм Орликом – «дипломатом, генералом

французької армії з глибоким корінням козацького роду», який розповідав про трагедію українського народу в Батурині та під Полтавою. Для Кирила Розумовського це стало «ударом блискавки сонячного дня», а розповідь Григорія Орлика змінила його думку про гетьманів Івана Мазепу та Богдана Хмельницького.

Більшість подій у романі розповідаються через Наталію Розумиху, її погляди, думки тощо. Так, на церемонії обрання гетьмана велика увага приділяється саме матері, її вітають та кланяються гості свята, її шанує натовп, у свої урочистій промові її згадує та вітає київський митрополит Тимофій Щербацький. Через почуття Наталії Дем'янівни автор намагається передати переживання усього козацького народу. Наприклад, заочне обрання Кирила Розумовського на посаду гетьмана та довга його відсутність в Гетьманщині змушувало козаків хвилюватися, адже не розуміли, що чекати від новообраного гетьмана. Такі ж емоції переживала й матір, проте вона непокоїлася, що на її сина покладали велику відповідальність. Хвилюваннями матері супроводжувався весь період гетьманування Кирила Розумовського, вона називає «гетьманство без гетьмана», через часті його від'їзди до Петербургу.

Автор не деталізує період геть-

манства, рішення та реформи гетьмана, лише іноді згадує, наприклад, скасування «непосильних митних бар'єрів між Україною-Гетьманщиною і Росією». Проте вагому роль приділяє вже вдруге Григорію Орлику, адже саме з його ініціативи до Кирила Розумовського звертається шляхтич Войцех Мокрановський, який повідомляє, що у зв'язку із хворобою Єлизавети Петрівни може статися переворот «і ось тоді настане ваш, гетьмане, час одірватись од імперії. Відродитись і вернуть силу й славу козацької нації. Своєї держави». Це стає головною метою, яку починає переслідувати гетьман, він шукає союзників, але втіленню цих мрій не судилося статися, адже Григорій Орлик помирає, а Кирило Розумовський усвідомлює, що втратив дуже цінного соратника. Роман закінчується зі смертю Наталії Розумихи.

Роман «Сонце на Лемеші» розкриває нові невідомі аспекти життя родини Розумовських, їх емоції, хвилювання, а також внутрішні сімейні відносини. Проте читачеві залишається лише здогадуватися, які емоції переживав Кирило Розумовський коли дізнається про скасування гетьманства та ліквідацію Запорозької Січі. На жаль, до сьогодні залишаються невідомими безліч аспектів життя Кирила Розумовського, тому для сучасних митців це створює широке коло художніх образів.

В. В. Ємець, 2004 р.

З фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця».

На славу України та її гетьманів, щорічно в першому кварталі Національний заповідник «Гетьманська столиця» організовує і проводить конкурс «РОЗУМ-fest». Цього року на конкурс надійшло понад 40 робіт талановитих дітей з різних міст та містечок України.

У творчому баченні юних українців постало життя і державницька діяльність гетьмана Кирила Розумовського та досягнення його сина Андрія.

Ми не визначали місця... Бо кожен, хто Славу примножує справами – ПЕРЕМОЖЕЦЬ!
До вашої уваги пропонуємо роботу в номінації «Слово» Дар'ї Колоши, 14 років,
учениці Ніжинської ЗОШ I-III ст. № 10

МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ НЕСКОРЕНИХ

Як довго ми мандруємо по світу,
Шукаємо новинок і чудес!
Але відкріймо очі, дорослі та діти!
БАТУРИНСЬКА ФОРТЕЦЯ – дивина!
В перекладі «укріплення» – від слова «батура».
Тут все було для життя та оборони:
Велике військо козаків для охорони;
У центрі височіє дерев'яна православна церква
Із криптою, підземним прихованим ходом –
Для підтримання зв'язків із місцевим народом.
Навколо зведений високий мур,
Завдовжки 150 метрів оборонних споруд.
Неподалік – будинок гетьмана, скарбниця,
Колодязь, джерельної води можна напитися.
Це місце регулярного скликання козацької ради
Для виборів старшини на достойні посади.
Тут проводили обов'язкові військові наради,
Де вирішували питання розвитку
Гетьманської держави.
Батуринська цитадель –
Це місце жорстокої розправи
І невмирущої козацької слави!
Найбільше зазнало руйнування
Під час московсько-шведського протистояння.
Адже на фортеці в Гетьманщині
Були склади пороху та різної зброї:
Шаблі, гармати, рушниця, пістолі...
Трагедія трапилася 1708 року.
Оборонців цитаделі війська Меншикова побивали,
А укріплення – зруйнували!
Із землю ВСЕ зрівняли...
... І не одне століття українцям знадобиться,
Щоб відродити велич колишньої гетьманської столиці!
Таку битву-різню не можна забувати!
Козацький дух нескорених потрібно прославляти.
В буянні зелені над Сеймом і аромату від бузку

Нині красується відновлена Батуринська фортеця
Як символ миру та свободи у рідній стороні,
Щоб жити в злагоді, гармонії, душевному теплі.
Скільки ще випробувань варто нам пройти,
Щоб європейських цінностей сьогодні досягти?!
Для утвердження волі непохитної та козацької слави
З метою розбудови незалежної Української держави!

Місце пам'яті нескорених.
Дар'я Колоша, 14 років.
Ніжинська ЗОШ I-III ст. № 10.

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Батуринський державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
№ ЧГ 352-08 від 28.07.2006 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурин Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013

Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована у видавництві ПП Лисенко М. М.
(вул. Шевченка, 20, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600)

Тираж 1000 прим. Зам. № 2007

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)

Сасенко Наталія Анатоліївна
(відповідальний секретар)

Паламарюк Ірина Юріївна

Огієвська Руслана Іванівна

Новік Оксана Андріївна

Редакція запрошує до співпраці професійних науковців, краєзнавців-аматорів, шанувальників історії